
وجوه حکمی مانویت و تأثیر آن بر هنر مانوی

صبا لطیف پور*

تاریخ دریافت: ۹۴/۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۴/۳/۱۶

چکیده

مانویت دینی است که آثار نوشتاری نسبتاً فراوان، اما آثار منابع تصویری یا هنری معدودی از آن به جا مانده است. آثار هنری مانوی، با وجود کم‌تعداد بودن، آثاری مهم و در خور توجه به شمار می‌آیند. با داشتن شناخت نسبت به باورها و آموزه‌های مانوی و با بررسی تحلیلی آثار هنری مانوی، می‌توان بازتاب اندیشه‌های اصلی این دین را در هنری که تحت عنوان آن شکل گرفته است، مشاهده نمود. برخی عناصر اصلی باورهای مانوی در هنر مانوی، به وضوح نمایان هستند. آثار هنری مانوی نیز مانند هر اثر هنری دیگر بر اساس یک طرز تفکر خاص و برای بیان اندیشه‌ها و احساسات خاصی آفریده شده‌اند، و رمزگشایی و تفسیر آن‌ها بر اساس آموزه‌های مانوی برای یافتن معانی نهفته در پس آن‌ها، در جهت فهم هنر مانوی امری لازم و ضروری است.

کلیدواژه‌ها: مانویت، هنر، تأثیر، حکمت، اندیشه، باور

اثری از وی تحت عنوان "Das Kreuzessymol in der zentralasiatische Religionsbegegnung". همچنین زوندرمان (Sunderman) و گولاچی (Gulacsi) نوشته‌های مفیدی در زمینه مانویت و هنر مانوی دارند، از جمله مقاله زوندرمان در دایره‌المعارف ایرانیکا ذیل «مانی»، «مانویت» و «هنر مانوی». اثر لوکک (LeCoq) تحت عنوان *Die manichäischen Miniaturen* نیز اثری راهگشا است. در زمینه هنر مانوی یکی از مهمترین آثار کتاب *Mediaeval Manichean book Art*^۱ از ژوژانا گولاچی است. ابوالقاسم اسماعیل پور نیز در این زمینه آثار مهمی دارد، از جمله «بازتاب فرهنگی کیش مانوی». در مورد آثار مانوی مطالعات فراوانی از دیدگاه‌های متفاوت انجام گرفته است، اما شیوه برخورد مقاله حاضر با این آثار با دیگر مطالعات انجام گرفته در این حوزه متفاوت است. به عبارت دیگر رویکرد دستیابی به وجوه حکمی مانویت از طریق بررسی آثار هنری دین مذکور تا جایی که نگارنده اطلاع دارد به شکل مستقل در اثر دیگری مورد بررسی قرار نگرفته است.

معرفی اندیشه‌های مانوی

مانویت یک کیش گنوسی است که به دوگانگی مطلق میان ماده و روح قائل است. این دو بن‌نگری هم مادی و هم معنوی است. در اعتقادات این دین، روح نیکو است و سرچشمه قلمرو جاودانی نور است. در مقابل آن، ماده و کارکردهای جسمانی، برابر شر هستند. انسان کنونی در دوران آمیزش این دو بن به سر می‌برد. رستگاری هنگامی ممکن می‌شود که انسان بر این دوگانگی آگاهی یابد. این آگاهی نخستین شرط آزادی نور از ماده و بازگشت آن به سرچشمه راستین خویش است. مانی آموزه خود را با اساطیری پیچیده و ساختگی، که از گرد آوردن عناصر گوناگون سنت‌های اساطیری متعدد فراهم آورده است، مدون و تشریح کرده و از آن یک جمع‌بندی کلی به دست می‌دهد.

در اساطیر مانوی، بهشت روشنی که ازلی و جاودانی است، از سوی شمال و شرق و غرب گسترده است و تنها از سوی جنوب به قلمرو تاریکی محدود می‌شود. پدر بزرگی فرمانروای سرزمین نور است و در این سرزمین

مقاله حاضر بر اساس این نظریه استوار است که همواره می‌توان بازتاب اندیشه، حکمت یا فلسفه‌ای خاص را در پیدایش اثر هنری لحاظ کرد، به‌ویژه زمانی که اثر هنری بر پایه یک دین یا باور خاص شکل گرفته باشد. به عبارتی، صرف مشاهده هنر مفهوم کامل را به مخاطب منتقل نمی‌کند و برای درک درست هر اثر شناخت نسبت به زمان، مکان، و باورهایی که در زمان شکل‌گیری آن را احاطه کرده‌اند، ضروری است. آنچه به طور خاص در مقاله پیش رو مطرح می‌شود، تاثیر اندیشه‌ها و باورهای دینی مانویت است بر آثار هنری ارزشمند، اما کم‌تعداد مانوی.

در این راه از مطالعه آثار هنری مانوی، در کنار بررسی اندیشه‌های حکمی دین مذکور و در نهایت تحلیل اثرگذاری اندیشه‌ها بر آثار هنری کمک گرفته شده است.

مقدمه

چگونه می‌توان با بررسی یک اثر هنری، به اندیشه‌های نهفته در آن آثار پی برد؟ این پرسشی است که مقاله حاضر تلاش می‌کند به پاسخ آن نزدیک شود؛ و محوری که این بررسی حول آن انجام می‌گیرد، اندیشه‌ها و هنر مانوی است.

مانویت به عنوان دینی که در باورهای خود از اندیشه‌های دیگر ادیان بهره برده است، دینی پیچیده با حکمتی خاص محسوب می‌شود. در میان ادیان شناخته شده، مانویت یکی از پیچیده‌ترین داستان‌های خلقت را دارد؛ اما در عوض، نگرش آن به زندگی و باورهای اصلی شکل‌دهنده اندیشه‌های آن دارای سادگی نسبی هستند. بازتاب اندیشه‌های مذکور را به روشنی می‌توان در آثار هنری مانوی پیگیری کرد، در این خصوص بررسی برخی عناصر و بن‌مایه‌های اصلی تکرارشونده در هنر مانوی راهگشا است.

تعدادی از آثار مهم و قابل استفاده در زمینه مانویت عبارتند از اثر کلیم‌کایت تحت عنوان *Manichean Art and Calligraphy* که تحت عنوان هنر مانوی توسط ابوالقاسم اسماعیل پور به فارسی ترجمه شده است. نیز

معرفی هنر مانوی

مانی پیامبر خود فردی هنرمند بوده است که به هنر و ایجاد آثار هنری اهمیت فراوان می‌داده است. به همین دلیل است که او را به عنوان «پیامبر نقاش» می‌شناسند. برای او و پیروانش هنر یکی از راه‌های انتقال اندیشه‌ها، باورها و داستان‌های گاه پیچیده بوده است. یکی از مهمترین ابزار هنری در انتقال اندیشه‌ها برای مانی و مانویان نقاشی و آراستن کتاب‌هایشان بوده است. آنان معتقد بودند بدین وسیله بهتر می‌توانند با مردم ارتباط برقرار کرده و آن‌ها را به دین خود جذب کنند. مانی برای اینکه مردم را به دین خود جلب کند سفرهای بسیار کرد و همواره نیز فرستادگانی به سرزمین‌های دیگر گسیل می‌کرد تا دین او را تبلیغ کنند و این فرستادگان از ابزار هنری، از جمله کتاب‌های تذهیب شده و مصور، برای جلب مردم استفاده می‌کردند. بیشتر آثار کتاب‌های به جا مانده مانوی از خرابه‌های نزدیک تورفان در شرق چین به دست آمده است که نام اویغوری آن خوچو و نام چینی آن گائوچانگ ۱ است (گولاچی، ۲۰۰۵: ۱۵).

نمود باورها در هنر مانوی آبی آسمان

چنانکه اشاره شد آسمان در باورهای مانوی عنصری پراهمیت است. جایگاه خدای اصلی، پدر روشنی، و دیگر ایزدان در آسمان است. آسمان منشا نور، دیگر عنصر اصلی در باورهای مانوی است.

به نظر می‌رسد آسمان به شکل رنگ آبی در هنر مانوی نمود پیدا کرده است. رنگ آبی و به ویژه آبی لاجوردی در هنر مانوی بسیار مورد استفاده قرار گرفته است. در بسیاری از تصاویر از پس‌زمینه آبی استفاده شده است. این پس‌زمینه آبی هم در نوشته‌ها و هم در نقاشی‌ها مورد استفاده هنرمندان مانوی قرار گرفته است (گولاچی، ۲۰۰۵: ۱۰۷، ۱۶۹؛ دوپار، ۱۳۸۷، ۲۰۹۲). برای تهیه رنگ آبی در نگارگری و تذهیب مانوی معمولاً از خرده‌های سنگ لاجورد استفاده می‌شد.

به نظر می‌رسد هنرمند مانوی قصد داشته است با غالب کردن رنگ آبی، در تصاویر و نوشته‌ها، اهمیت

ایزدانی نیز ساکن هستند (کلیم‌کایت، ۱۳۸۴: ۴۷؛ هوتو، ۱۹۹۳: ۱-۵). بنابراین نور و آسمان از مهمترین عناصر در اندیشه‌های مانوی به شمار می‌روند.

مانی یک نظام دینی قابل فهم را تعریف کرد که هدف از اجرای آیین‌های آن پایان دادن به رنج در جهان به‌وسیله رهایی تدریجی نیروهای نیکی یعنی روشنایی‌ها، از نیروهای تاریکی و مرگ است. به دلیل آنکه پاره‌هایی از روشنایی حتی در خوراک هم وجود دارد، حتی غذا خوردن نیز بخشی از آداب آیینی برای رهایی نور از تاریکی محسوب می‌شود. (گولاچی، ۲۰۰۵: ۳)

آفرینش ایزدان نور و نبرد با جهان تاریکی در سه مرحله اتفاق می‌افتد، به همین جهت است که دین مانوی را دینی دو بن و سه دوره می‌شناسند.

مانویت همانند ادیان هندی به تناسخ معتقد است. از نظر این دین، روح انسان که بخشی از توده روشنی اسیر در ماده است، تنها زمانی می‌تواند آزاد شود که از وضعیت راستین خویش، به‌ویژه از این حقیقت که سرای او در آن جهان قلمرو نور است، آگاه گردد. (کلیم‌کایت، ۱۳۸۴: ۴۸-۴۹)

در پایان، بهشت نو که از رویدادهای جهان پیشین مبرا است، به بهشت باطلی می‌پیوندد و ایزدان نور همانند انوار رستگار شده، به دیدار پدر بزرگی نایل می‌شوند (کلیم‌کایت، ۱۳۸۴: ۵۵-۵۶)، داوری در مورد روان درگذشتگان نیز بر اساس نقش آن‌ها در نبرد میان روشنی و تاریکی در جهان صورت می‌گیرد. (گولاچی، ۲۰۰۵: ۳)

نگاشتن نیز یکی از عناصر مهم در دین مانوی است. مانی عقیده داشت مزیت دین او نسبت به ادیان دیگر پیش از او این است که او اندیشه‌های خود را به نگارش درآورده است و به سبب وجود کتاب‌هایش، پیام او دست‌ناخورده باقی خواهد ماند. (ارت، ۱۹۶۸: ۱۹۳)

یکی از وجوه تمایز مهم مانویت با دیگر ادیان در این است که آموزه‌های دین مذکور نه تنها به نگارش در آمد، بلکه به صورت تصویری نیز نقش شد و تصاویر و نقاشی‌هایی در کتاب‌های مانوی به نوشته‌ها افزوده شدند تا درک مفاهیم پیچیده، تعبیر دینی و فلسفه آفرین دین مانوی را برای مخاطب آسان‌تر نمایند.

کتاب‌آرایی مانوی بر دوره‌های بعد در ایران اثر نگارنده در دست چاپ از سوی انتشارات پژوهشکده هنر) نمونه‌هایی از استفاده از پس‌زمینه آبی در آثار مانوی در تصاویر زیر مشهود است:

آسمان و پاکی آن را یادآوری کند. غلبه رنگ آبی در هنر (احتمالاً از هنر مانوی) در هنر دوره‌های دیگر نیز نفوذ کرد، به عنوان مثال در هنر اسلامی نیز استفاده فراوان از رنگ آبی و به‌کارگیری آن به عنوان پس‌زمینه رواج یافت و حتی از کتاب‌آرایی وارد دیگر هنرها نیز شد (نک: کتاب بررسی هنر مانوی؛ با تکیه بر تأثیر هنر

MIK III 6368 recto

.....وجوه حکمی مانویت و تأثیر آن بر هنر مانوی

,MIK III 4979 verso

MIK III 4959 verso)

MIK III 4979 recto

Sermon (MIK III 6256 & III 4966 c recto, detail)

Deities of Earth and Moon Scene (H: 10.4 cm, W: 20.3 cm). Fragment of a Turfan Manichaean Textile Display; SMPK, Museum für Indische Kunst (Berlin), MIK III 6278

نور و طلا

همانگونه که اشاره شد، نور یکی از اصلی‌ترین عناصر در اندیشه‌های مانوی است. این عنصر به شیوه‌های مختلفی در هنر مانوی جلوه‌گر می‌شود. نور در هنر مانوی به بارزترین شکل خود به صورت استفاده از طلا و آب‌طلا در نوشته‌ها و نقاشی‌ها نمود یافته است. مانویان در کتاب‌های مصور، نقاشی‌ها و دیوارنگارهای خود از طلا و آب‌طلا بهره می‌بردند. این شیوه با وجود گرانبیمن بودن (ایرانیکا، ۲۰۰۸، ذیل «هنر مانوی») چنان ارزش و اهمیتی برای آنان داشت که دشواری‌های آن را بپذیرند.

یکی از راه‌های استفاده از طلا در نوشته‌ها و نقاشی‌ها این بود که ورقه طلا را به صورت برش‌های نازک درآورده و سپس شکل می‌دادند و از آن برای نگارش حروف استفاده می‌کردند (کلیم‌کایت، ۱۳۸۴: ۶۸؛ گولاچی، ۲۰۰۵، ۹۷)، در روش دیگر از طلای پودر شده برای تهیه جوهر طلایی استفاده می‌شد و آن جوهر در نوشتن یا کشیدن نقاشی به کار می‌رفت (همان، ۹۷؛ هنینگ، ۱۹۳۷: ۴-۵). در روش استفاده از ورقه‌های طلا، ورقه‌ها

به صورت صاف و گوشه‌دار بریده می‌شد و هنرمند برای رسیدن به شکل دلخواه خود در تذهیب، گوشه‌های برگه‌های طلا را با نقاشی با قلم مشخص می‌کرد (گولاچی، ۲۰۰۵: ۱۰۷).

جلوه‌گر کردن نور و روشنایی در هنر چنان برای هنرمند مانوی پراهمیت بود که وی را به قبول دشواری‌ها و هزینه‌های استفاده از طلا مجاب می‌کرد. نمونه‌هایی از استفاده از طلا در هنر مانوی در زیر آورده می‌شود.

هاله نور

نوع دیگری از جلوه نور در هنر مانوی در هاله‌های نوری است که در برخی نگارگری‌ها دور سر افراد دیده می‌شود. در برخی تصاویر برگزیدگان (گروهی برتر از دینداران مانوی) با یک هاله نورانی در اطراف سرشان متمایز شده‌اند، این هاله گاه گرد ایزدان مانوی و حتی ارتشتاران نیز دیده می‌شود (گولاچی، ۲۰۰۵: ۲۷-۲۹). البته هاله مقدس دور سر افراد مختص مانویت نبوده و جلوه‌های آن در دیگر دین‌ها از جمله اسلام، میترائیسم،

MIK III 4969

MIK III4983 recto

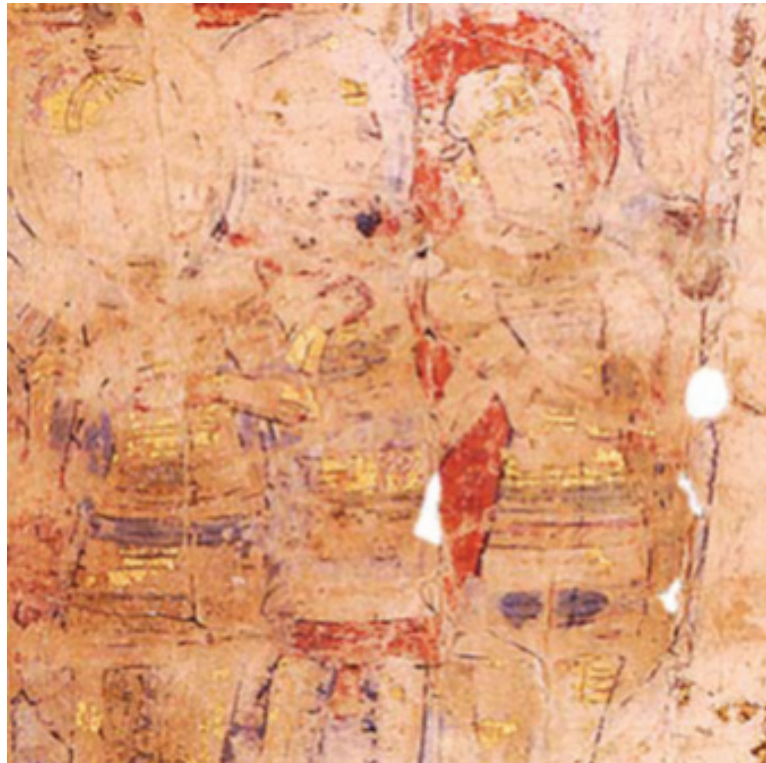
,(?)MIK III 6258b recto

(?) MIK III 4969 outer side

MIK III 4965 verso[?], detail)

MIK III 36 verso, detail

ویژگی‌های مهم پیروان مانی و از راه‌های مهم آنان برای ابقا و گسترش این دین به شمار می‌آید. به همین سبب در برخی از تصاویر معدود به جا مانده از مانویان نظاره‌گر کاتبانی در حال نگارش یا تذهیب کتاب‌های مانوی یا خوانده شدن کتاب توسط افراد هستیم.

نمونه‌ای از چنین تصاویری، MIK III 6368 است که قبلاً آورده شده است.

به طور کلی می‌توان گفت جنبه بصری مانویت، نقطه محوری آن محسوب می‌شود. مانویان علاوه بر اینکه برای نوشتن اهمیت والایی قایل بودند، زیبایی نوشته‌ها و کتاب‌های خود را نیز همواره در نظر داشتند و تلاش می‌کردند با خوشنویسی، تذهیب و نگارگری ارزش بصری آثار خود را ارتقا بخشند.

نتیجه‌گیری

با در نظر داشتن تحلیل‌های ذکرشده در مقاله، این نتیجه به دست می‌آید که با بررسی تحلیلی یک اثر هنری می‌توان به اندیشه‌هایی که موجب شکل‌گیری اثر شده است، پی برد. این مطلب مشخصاً در مورد آثار معدود هنری مانوی نیز مصداق دارد. با شناخت اندیشه‌های مانوی و بررسی آثار هنری شکل‌گرفته در قالب این دین، می‌توان به روشنی رد پای باورهای مانویان را در کتاب‌ها، دیوارنگارها و دیگر ابزار هنری آنان پی گرفت. به عنوان مثال، روشنایی یا نور که اصلی‌ترین محور باورهای مانوی را تشکیل می‌دهد، به شکل استفاده از طلا و رنگ طلایی، و نیز به شکل هاله نورانی دور سر افراد در آثار مانوی بروز و ظهور پیدا می‌کند، یا آسمان به صورت رنگ آبی پس‌زمینه یا رنگ آبی غالب در نقوش جلوه‌گر می‌شود.

مقاله حاضر تنها بر بخش کوچکی از نمودهای تفکرات مانوی در آثار هنری دین مذکور متمرکز شده است و می‌توان چنین تحلیل‌هایی را بسط و گسترش داد. بررسی‌هایی از این دست که مطالعه موردی آن در مورد هنر مانوی در این مقاله مورد نظر بوده است، در دیگر زمینه‌ها نیز قابل پیگیری است.

مسیحیت و بوداییسم نیز دیده می‌شود.

برخی معتقدند هاله نور از هنر مسیحی وارد هنر مانوی و از آنجا وارد هنر اسلامی شد (رجبی). و برخی دیگر ریشه اصلی آن را در میترائیسم جست‌اند (الهی، ۱۳۸۱؛ همو، مصاحبه).

اگر از لحاظ تاریخی به مسئله بنگریم، ابتدا میترائیسم اولیه، پس از آن بوداییسم، سپس مسیحیت و پس از آن مانویت و اسلام پدید آمدند. اما در مورد تقدم و تأخر عناصر هنری این ادیان نمی‌توان به این سادگی اظهار نظر کرد زیرا در بسیاری موارد شیوه‌ها و عناصر هنری خاصی در دوره‌های بعد وارد هنر ادیان مختلف شده است. بنابراین این مطلب نیز در یافتن ریشه اولیه به وجود آمدن هاله در هنر به صورت قابل توجهی راهگشا نیست.

بحث بر سر اینکه این هاله نور در هنر مانوی نشان‌دهنده چه گونه‌ای از تقدس است و هدف از کشیدن آن چه بوده است در این مقاله نمی‌گنجد و بحث را از روال خود خارج می‌کند. بنابر این تنها بر این نکته تمرکز می‌کنیم که هنرمند مانوی با نقش کردن هاله دور سر افراد بار دیگر نور و روشنایی را به اثر خود وارد کرده است.

برخی پژوهشگران به شکل ویژه هاله نور در مانویت را مورد مطالعه قرار داده‌اند و حتی در مورد رنگ‌های مختلف هاله‌ها و معانی آن بحث کرده‌اند (رهبر و پورمند، ۱۳۹۲).

در بسیاری از مواقع این هاله‌های نور با استفاده از طلا در اثر نقش شده‌اند.

چند نمونه از چنین تصاویری در ادامه ارائه خواهد شد.

اهمیت نگارش

یکی دیگر از نمونه‌هایی که در آن از طریق مطالعه هنر مانوی می‌توان به تفکرات پیروان این دین پی برد، نقوشی است که در آن‌ها افرادی در حال نوشتن یا خواندن و با کتابی در دست تصویر شده‌اند. همانگونه که به اختصار اشاره شد، نگاشتن و تصویر کردن از

The Four Prophets , MIK III 4947 & III 5 d, detail

Outline of a Miniature from MS. H. 2152 Topkapi Museum

MIK III 4614, detail

MIK III 4965 recto[?], detail

Pictorial insert of a scroll shown from picture-viewing direction (H: ca. 26 cm). Detail of a Turfan Manichaean Illuminated Scroll; Turfan Antiquarian Bureau (Turfan, China), 81 TB 65:01

الهی، محبوبه. (۱۳۸۱)، هاله: تقدس و معنا از ایران باستان تا کنون، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد.

الهی، محبوبه. مصاحبه، <http://leilakhatibzadeh.blogfa.com>

دویار، اوگو مونره. (۱۳۸۷)، پیوندهای هنر مانوی با هنر ایرانی، ترجمه پرویز مرزبان، سیری در هنر ایران از دوران پیش از تاریخ تا امروز، ج ۵، هنر نقاشی، کتاب‌آرایی و پارچه بافی، زیر نظر آرتور پوپ و فیلیس اکرم، ویرایش زیر نظر سیروس پرهام، تهران، شرکا انتشارات علمی و فرهنگی، صص ۲۰۸۷-۲۰۹۴.

رجبی، علی. «نگارگران مسلمان راویان ساکت معراج پیامبر (ص)» سایت هنر اسلامی: <http://islamicartz.com>

رهبر، ایلناز و پورمند، حسنعلی، «بازخوانی رابطه نور و رنگ طلایی در آرا و هنر مانوی»، هنر، ش ۱۷۹، س ۱۵، ش در س ۱۱، مرداد ۱۳۹۲، صفحه ۶۴-۷۱

کلیمکایت، هانس یواخیم. (1384)، هنر مانوی، ترجمه ابوالقاسم اسماعیل‌پور، تهران: اسطوره

پی‌نوشت

1. Mediaeval Manichaean Book Art: A Codicological Study of Iranian And Turkic Illuminated Book Fragments from 8th-11th Century East Central Asia

۲. Gaochang/ Qara-hoja/ Kara-Khoja / Chotscho/Khocho/ Qocho/ Qoço

نام سایت یک واحه باستانی در شمال صحرای تاکلامکان در شینجیانگ در چین است که نام آن در منابع مختلف به صورت های گوناگونی ثبت شده است.

کتابنامه

اسماعیل‌پور، ابوالقاسم. (۱۳۸۶)، سرودهای روشنایی: جستاری در شعر ایران باستان و میانه و سرودهای مانوی، تهران: اسطوره.

- Akademie der Wissenschaften;
- Klimkeit, H. J., (1979), "Das Kreuzessymol in der zentralasiatischeb Religionsbegegnung" Zeitschrift Für Religions und Geistesgeschichte , vol. 31, no. 1, pp. 99-115
- LeCoq, Albert von, (1923), *Die manichäischen Miniaturen*. Die buddhistische Spätantike in Mittelasien 2. Berlin: Dietrich Reimer. (Reprinted 1973. Gratz: Akademie Druck).
- Ort, L. J. R., (1968) "Mani, Manichaeism, 'Religionswissenschaft'", *Numen*, Vol. 15, Fasc. 3 (Nov., 1968), pp. 191-207
- Sunderman, Werner, (2009), I, "Mani", *Encyclopaedia Iranica* (<http://www.iranicaonline.org/articles/mani-founder-manicheism>)
- Sunderman, Werner, (2009), II, "Manicheism", *Encyclopaedia Iranica* (<http://www.iranicaonline.org/articles/manicheism>)
- Asmussen, Jes Peter, (1975), *Manichaeen Literature: Representative Texts, Chiefly from Middle Persian and Parthian Writings*. Persian Heritage Series 22. NewYork: Scholars' Facsimiles & Reprints. 59-60;
- Gulacsi, Zsuzsanna, (2008), "Manichean Art", *Encyclopaedia Iranica* (<http://www.iranicaonline.org/articles/manichean-art>)
- Gulácsi, Zsuzsanna, (2005), *Mediaeval Manichaeen Book Art: A Codicological Study of Iranian And Turkic Illuminated Book Fragments from 8th-11th Century East Central Asia*, Leiden: Brill;
- Henning, W., (1937), *Ein Manichäisches Bet- und Beichtbuch*, Berlin;
- Hutter, Manfred, (1993), "Manichaeism in the Early Sasanian Empire", *Numen*, Vol. 40, Fasc. 1 (Jan., 1993), Brill, pp. 2-15
- Klima, Otakar, (1962), *Manis Zeit und Leben*, Prag : Verl. der Tschechoslowakischen